

Türkiye – Orta Doğu ve Körfez İş Konseyleri

Bölge Ekonomik Değerlendirme Raporu

Mart 2017

İçindekiler

DEİK Orta Doğu ve Körfez İŞ Konseyleri.....	2
Orta Doğu ve Körfez Bölgesi ile Ticarete 2016 Yılı Genel Değerlendirmesi	3
Türkiye'nin Bölge �lkeleri ile Ticaret Hacmi: 2015-2016.....	5
Bölge �lkeleri ile Ticaret.....	6
Birleşik Arap Emirlikleri.....	6
Bahreyn.....	7
Filistin.....	8
Irak.....	9
İran.....	11
Katar	14
Kuveyt	16
Lübnan	17
Umman.....	18
Suriye.....	19
Suudi Arabistan	20
Ürdün.....	22
Yemen.....	24

DEİK Orta Doğu ve Körfez İş Konseyleri

Koordinatör Başkanı: Rona Yırcalı

Firma ve Ünvanı: Yırcalı Holding A.Ş. / Yönetim Kurulu Başkanı

Koordinatör Başkan Yardımcısı: Bilgin Aygöl

Firma ve Ünvanı: Atis Fuarcılık A.Ş./ Yönetim Kurulu Başkanı

Koordinatör Başkan Yardımcısı: Yusuf Cevahir

Firma ve Ünvanı: Cevahir Grup İnşaat Turizm Ticaret Sanayi A.Ş. / Yönetim Kurulu Başkanı

Türkiye-Orta Doğu ve Körfez İş Konseyleri bünyesinde 13 ülke İş Konseyi faaliyet göstermektedir. İş Konseyleri'nin hedefi, Türkiye ile muhatap ülkeler arasındaki ticaret hacminin geliştirilmesi, Türkiye ile ilgili ülke arasında karşılıklı iş ve yatırım olanaklarının araştırılması ve geliştirilmesinin yanısıra Türk markalarının bölgede tanınırlığının artırılmasıdır. Söz konusu hedefler doğrultusunda, Türk özel sektörü ile Orta Doğu ve Körfez İş Konseyleri bünyesinde bulunan ülkelerin özel sektörlerinin çeşitli platformlarda bir araya gelmelerinin sağlanması ile iş potansiyeli olan alanlarda karşılıklı bilgi akışının oluşturulması İş Konseylerinin öncelikli amacı olarak belirlenmiştir. İş Konseyleri öncelikli olarak mevzu bahis ülkelere Türkiye'ye yatırım çekilmesi ve Türk ekonomisinin de söz konusu ülkelerde tanıtımına katkıda bulunulması amacıyla çalışmalarını sürdürmektedir.

Türkiye-Orta Doğu ve Körfez İş Konseyleri bünyesinde,

1. DEİK/Türkiye-Bahreyn İş Konseyi
2. DEİK/Türkiye-Birleşik Arap Emirlikleri İş Konseyi
3. DEİK/Türkiye- Filistin İş Konseyi
4. DEİK/Türkiye-İrak İş Konseyi
5. DEİK/Türkiye-İran İş Konseyi
6. DEİK/Türkiye-Katar İş Konseyi
7. DEİK/Türkiye-Kuveyt İş Konseyi
8. DEİK/Türkiye-Lübnan İş Konseyi
9. DEİK/Türkiye-Suriye İş Konseyi
10. DEİK/Türkiye-Suudi Arabistan İş Konseyi
11. DEİK/Türkiye-Umman İş Konseyi
12. DEİK/Türkiye-Ürdün İş Konseyi
13. DEİK/Türkiye-Yemen İş Konseyi

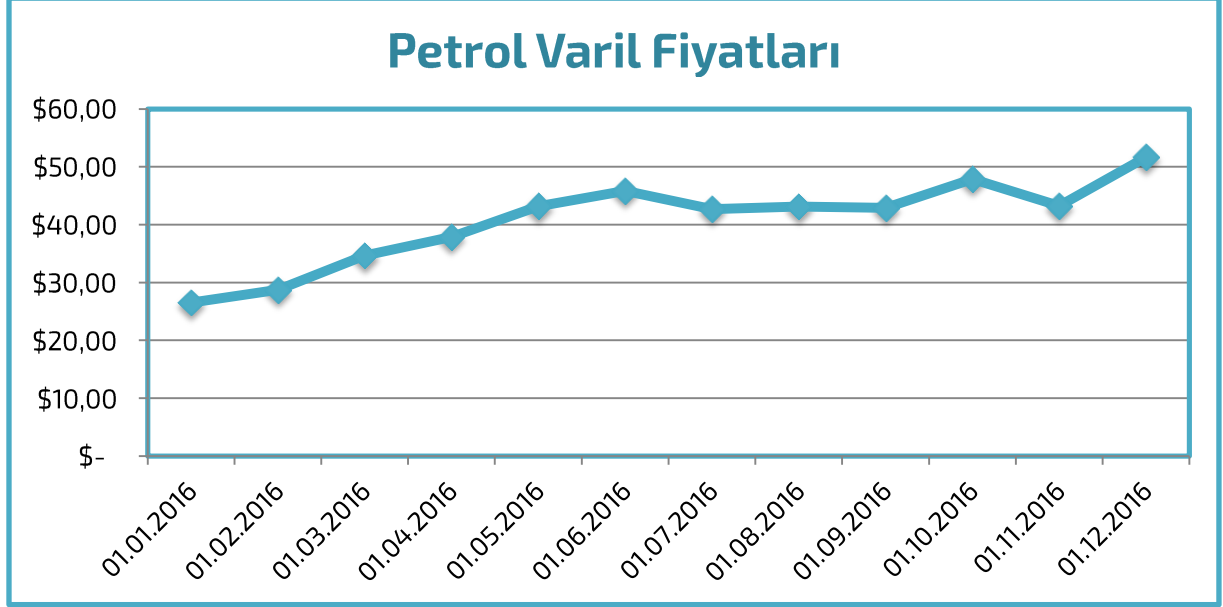
faaliyet göstermektedir.

Türkiye-Orta Doğu ve Körfez İş Konseyleri Koordinatör Başkanlığı görevini 2015 yılından günümüze aynı zamanda DEİK İcra Kurulu Üyesi ve DEİK/Türkiye – Lübnan İş Konseyi Başkanı olan Sayın Rona Yırcalı yürütmektedir. Koordinatör Başkan Yardımcılıkları görevini de DEİK/Türkiye-İran İş Konseyi Başkanı Sayın Bilgin Aygöl ve DEİK/Türkiye-Suudi Arabistan İş Konseyi Başkanı Sayın Yusuf Cevahir yürütmektedir.

Orta Doğu ve Körfez Bölgesi ile Ticarete 2016 Yılı Genel Değerlendirmesi

Orta Doğu ve Körfez Bölgesi özelinde petrol fiyatları, taŐıma ve güvenlik problemleri ile bürokratik problemler, bölge ülkeleri ile Türkiye arasındaki ticareti etkileyen temel faktörler olarak sıralanabilmektedir.

Bu kapsamda, büyük çoğunluğu petrol ve doğalgaz üretimine bağlı olan bölge ülkelerinin ekonomileri 2015 yılı itibarıyla d Őuk seyreden fiyatlardan önemli  l de etkilenmiş, yaşanan siyasi istikrarsızlık ve çatıŐma ortamı ticareti büyük  l de etkilemiŐtir.

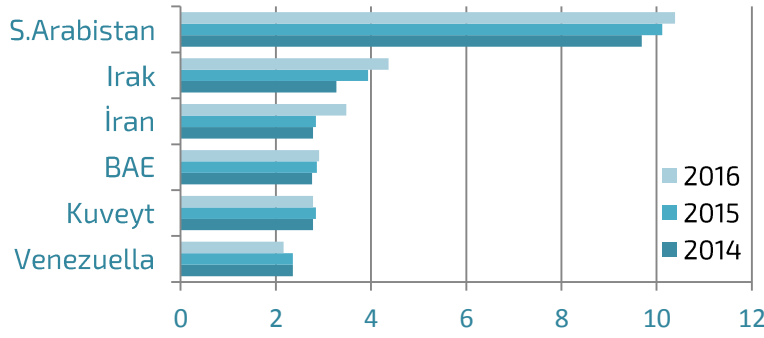

Grafik 1: OPEC- 2016 Yılı Petrol Varil Fiyatları

P5 + 1  lkeleri'nin İran'a uygulamakta olduğu yaptırımların 16 Ocak 2016 itibarıyla kaldırılması ile bir çok sektörde işbirliği fırsatları doęmuŐtur. Ancak ABD'nin İran'a uyguladığı yaptırımların devam ediyor olması sebebiyle özellikle SWIFT işlemlerinin aksaması ve petrol varil fiyatlarının d Őuk seyretmesi sebebiyle hedeflenen işbirliği potansiyeline ulaŐılamamıŐtır.

Bununla beraber özellikle Körfez İŞ Birliği Konseyi  ye ülkelerinin cari açık ve dış borçlanma sebebiyle aldığı önlemler ve kısıtlamalar yine bölge ile hedeflenen ticari hacmi olumsuz etkilemiŐtir.

Özellikle Suriye, Irak ve Yemen'de devam etmekte olan istikrarsızlık ve çatıŐma ortamı mal sevkiyatını zorlaŐtırmakta ve güvenlik harcamalarının artmasına sebebiyet vermektedir.

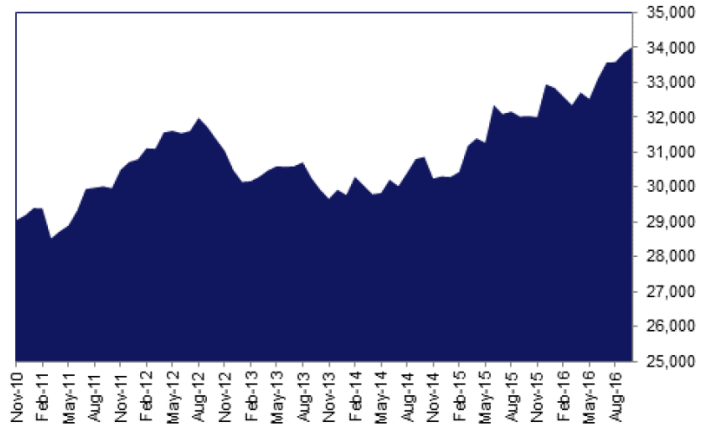

Grafik 2: OPEC Üyesi Ülkelerin Petrol Üretimi, milyon varil / gün
Kaynak: ISA Region Report Middle East and North Africa

Bloomberg verilerine göre, 2016 yılı sonu itibarıyla OPEC üyesi ülkelerin petrol üretimi, geçtiğimiz 5 yıllık ortalama üretimin günlük 2 milyon varil üzerinde bulunmaktadır. Özellikle 2015 yılından itibaren artışa geçen petrol arzının varil fiyatlarına etkisi, son dönemde OPEC üyesi ülkeler ile Rusya'nın vardığı anlaşma neticesinde kısılan arzın

petrol fiyatlarında ancak %15 oranında bir artış sağlaması, küresel ölçekte yeni petrol rezervlerinin aktif hale gelmesi ile birlikte Dünya'nın önde gelen petrol ithalatçısı ülkelerinin ekonomik büyümelerinin yavaşlaması ve buna bağlı olarak petrol taleplerinin beklenenin altında gerçekleşmesi (özellikle Kuzey Amerika ve Sahra Altı Afrika) sonucunda bölge ülkelerinde yaşanan ekonomik darboğazın bir süre daha devam edeceği beklenmektedir.

BMI Research öngörülerine göre 2017 yılı için ortalama varil fiyatı 57 ABD Dolar olarak devam edecektir. Mevcut petrol fiyatlarına bağlı olarak, 2017 yılı sonunda bölgenin petrol ihracatçısı ülkelerinin 500 milyar ABD Dolar ile 600 milyar ABD Dolar arasında ihracat geliri kaybı yaşayacağı tahmin edilmektedir. Beklenen fiyatlar bölge ülkelerinin ekonomilerindeki baskıyı azaltacak gibi görünse de, varil başına Irak için 70 ABD Dolar, Kuveyt için 49 ABD Dolar, Katar için 56 ABD Dolar ve BAE için 73 ABD Dolar olan sondaj maliyetlerin tahmin edilen petrol fiyatlarını uzun süre süspense etmesi pek mümkün görünmemektedir.

Grafik 3: OPEC Ülkeleri'nin Ham Petrol Arzı, bin varil / gün
Kaynak: OPEC data, Bloomberg

IMF Survey Magazine verilerine göre küresel petrol arzı 2016 yılı itibarıyla günlük 90 milyon varil civarındadır ve bu arzın yaklaşık günlük 34 milyon varili OPEC üyesi ülkeler tarafından karşılanmaktadır. Bu arz, ek olarak günlük 11 milyon varil'e kadar arttırılabilir potansiyeline sahiptir. (İran için günlük 2.8 milyondan 7.9 milyona, Irak için günlük 3.4 milyondan 7.5 milyona ve Libya için günlük 0.6 milyondan 2.4 milyona) Bahsedilen potansiyel arz dikkate alınarak ham petrolün varil fiyatında ani değişiklikler beklenmemekte ve buna paralel olarak bölge ülkelerinin ekonomik tasarruf politikalarına devam edeceği varsayılmaktadır.

Türkiye'nin Bölge Ülkeleri ile Ticaret Hacmi: 2015-2016

İhracat		İthalat	
Ülke	Toplam	Ülke	Toplam
Lübnan	734.880	Lübnan	81.805
Suriye	1.323.124	Suriye	65.389
Irak	7.640.287	Irak	836.298
İran	4.968.851	İran	4.699.777
Filistin	94.595	Filistin	3.364
Ürdün	711.037	Ürdün	102.259
Suudi Arabistan	3.174.965	Suudi Arabistan	1.835.230
Kuveyt	431.386	Kuveyt	110.703
Bahreyn	193.283	Bahreyn	127.780
Katar	439.149	Katar	271.083
BAE	5.406.224	BAE	3.701.152
Umman	243.824	Umman	49.087
Yemen	536.764	Yemen	21
Toplam	25.898.369	Toplam	11.883.947

Tablo 1: 2016 Yılında Türkiye'nin Bölge Ülkeleri ile Ticareti (Değer: ABD Bin \$)
Kaynak: TÜİK

İhracat		İthalat	
Ülke	Toplam	Ülke	Toplam
Lübnan	722.591	Lübnan	67.228
Suriye	1.522.032	Suriye	51.506
Irak	8.549.967	Irak	296.505
İran	3.663.760	İran	6.096.254
Filistin	82.224	Filistin	2.343
Ürdün	834.756	Ürdün	127.919
Suudi Arabistan	3.472.514	Suudi Arabistan	2.117.220
Kuveyt	482.552	Kuveyt	141.425
Bahreyn	225.296	Bahreyn	104.471
Katar	423.088	Katar	360.978
BAE	4.681.255	BAE	2.008.690
Umman	324.571	Umman	60.169
Yemen	395.752	Yemen	10.951
Toplam	25.380.357	Toplam	11.445.658

Tablo 2: 2015 Yılında Türkiye'nin Bölge Ülkeleri ile Ticareti (Değer: ABD Bin \$)
Kaynak: TÜİK

Tablo 1 ve Tablo 2 'de belirtilen 2015-2016 ihracat ve ithalat verileri dikkate alındığında yukarıda ifade edilen bölge ülkelerindeki olumsuz ekonomik ve siyasi gelişmelere rağmen Türkiye'nin ihracatında yüzde 2 oranında artış gerçekleştiği, ithalatında ise yaklaşık yüzde 4 oranında bir artış yaşandığı görülmektedir. Bu veriler ışığında Türkiye'nin Orta Doğu ve Körfez bölgesi ile ticari ortaklığının umut vaat ettiği ve olumlu gelişmeler ışığında hızlı bir büyüme sürecine gireceği tahmini yapılabilmektedir.

Bölge Ülkeleri ile Ticaret

Birleşik Arap Emirlikleri

Ürünler (İlk 15 Ürün)	Türkiye'nin BAE'ye İhracatı		
	2013	2014	2015
Tüm Ürünler	4.965.630	4.655.710	4.681.402
Doğal veya kültive inciler, değerli veya yarı değerli taşlar, değerli metaller, giydirik metaller	2.504.127	1.946.887	2.036.044
Demir ve Çelik	680.228	776.961	586.905
Fosil yakıtlar, mineral yağlar ve damıtılmalarından elde edilen ürünler, bitümlü maddeler	590.258	497.590	574.822
Makineler, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar, ve ilgili parçalar	125.186	191.764	176.310
Elektrikli makine ve ekiplanları, ilgili parçalar, ses kayıt cihazları ve ses çoğaltıcıları, televizyonlar	96.676	112.595	135.665
Mobilya, yatak, şilte, şilte destekleri, yastık ve benzer doldurma mefruşat	47.419	78.589	88.778
Halı ve diğer tekstil zemin kaplamaları	61.628	75.300	70.776
Konfeksiyon malzemeleri ve giysi aksesuarları, örülmemiş ve kroşelenmemiş	66.454	71.661	69.595
Silah ve mühimmat, parça ve aksesuarları	61.899	103.835	69.477
Örme veya kroşelenmiş konfeksiyon ve giysi aksesuarları	56.862	63.684	67.862
Demir ve çelik parçaları	47.664	50.901	60.969
Sabun, organik yüzey temizleyicileri, temizlik preparatları, yağlama preparatları	9.911	55.338	55.602
Demiryolu araçları haricinde taşıtlar ve parçaları	34.071	44.063	53.623
Taş parçalar, sıva, çimento, yanmaztaş, mika ve benzeri malzemeler	45.183	47.008	51.934
Plastik malzemeler	43.429	49.062	51.138

Kaynak: 1: Trademap- Ocak 2017 (Değer ABD Bin \$)

Türkiye'nin Birleşik Arap Emirlikleri'ne ihracatı 2014 yılında bir önceki yıla göre yüzde 6 oranında düşüş göstermiş ancak 2015 yılında yüzde 0,5, 2016 yılında yüzde 6 oranında yükselmiştir. Türkiye ile BAE'nin ticaretinin 2013 yılından beri durgun seyretmesinin sebepleri arasında yaşanan mali küresel kriz ve iki ülke arasında yaşanan siyasi krizler gösterilebilmektedir. BAE ile ticarete, ülkenin siyasi makamlarının yönlendirmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda iki ülke arasında 2016 yılının ikinci yarısından itibaren olumlu yükseliş gösteren siyasi ilişkilerin ve Emir'in Türkiye'ye olası ziyaretinin 2017 yılında ticareti ve yatırımı olumlu etkilemesi beklenmektedir.

İki Ülke Arasındaki Sorunlar ve Çözüm Önerileri - DEİK / Türkiye - BAE İş Konseyi

- BAE ile ileride yapılacak etkinliklerin sektörel bazda ve hedef odaklı (proje bazlı) olmasının İş Konseyi'nin verimini arttıracığı düşünülmektedir. Bu konuda hedef sektörler belirlenmiştir. Gayrimenkul, savunma ve havacılık ile kompozitler (mobilya), inşaat / altyapı, enerji, tarım ve gıda, finans, sağlık, yatırımlar ve eğitim konularında "hedefler" ve "işbirliği fırsatları" başlıkları altında kısa sunumlar ve B2B şeklinde yuvarlak masa toplantıları yapılması planlanmaktadır.
- BAE, Vizyon 2030 stratejik planlarında da belirtildiği üzere petrole bağlı yapısından yüksek teknoloji kullanan ve üreten sektörlerle geçiş yolunda başarılı çalışmalar yapmaktadır. Ancak bölgenin en önemli açığı yetişmiş insan gücüdür. Türkiye'nin bu ihtiyaçlar doğrultusunda kuracağı eğitim ve teknoloji transferi işbirlikleri ülkemize döviz kazandırabilecek ve ilişkilerimizi de geliştirme yolunda önemli katkılar sağlayabilecektir.

Bahreyn

Ürünler (İlk 15 Ürün)	Türkiye'nin Bahreyn'e İhracatı		
	2013	2014	2015
Tüm Ürünler	199.065	204.085	225.298
Tütün ve tütün mamülleri	60.110	72.983	85.062
Demir ve Çelik	5.318	4.907	15.952
Demiryolu araçları haricinde taşıtlar ve parçaları	44.894	18.199	15.732
Makineler, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar, ve ilgili parçalar	8.857	11.989	10.577
Mobilya, yatak, şilte, şilte destekleri, yastık ve benzer doldurma mefruşat	4.825	6.115	8.393
Silah ve mühimmat, parça ve aksesuarları	30	1.114	7.713
Devamsız suni liften dokumalar	9.077	10.155	7.560
Plastik malzemeler	4.506	4.633	6.096
Elektrikli makine ve ekiplanları, ilgili parçalar, ses kayıt cihazları ve ses çoğaltıcıları, televizyonlar	6.385	14.133	5.849
Konfeksiyon malzemeleri ve giysi aksesuarları, örülmemiş ve işlenmemiş	2.451	3.251	4.406
Örme veya kroşelenmişkumaş	1.050	2.168	4.147
Seramik	3.904	2.672	4.096
Halı ve diğer tekstil zemin kaplamaları	2.490	3.134	3.889
Demir ve çelik parçaları	4.857	2.644	3.323
Günlük ürünler; kuş yumurtaları, doğal bal, hayvansal gıdalar	2.409	2.146	2.826

Türkiye'nin Bahreyn'e ihracatında 2013-2014 yılları arasında yüzde 3 oranında, 2014-2015 yılları arasında ise yüzde 11 oranında artış yaşanmış olsa da 2016 yılının Kasım ayında bir önceki yıla göre yüzde 11 oranında düşüş gerçekleşmiştir. Türkiye'nin Bahreyn'e ihracatı 2009 yılında küresel ekonomik kriz ve 2016 yılında düşük seyreden petrol fiyatlarının Körfez ülkelerinin ekonomilerini olumsuz etkilemesi neticesinde azalmıştır. Ancak 2017 itibarıyla tekrar yükselişe geçen petrol fiyatlarının ve Türkiye'nin Körfez ülkeleri ile gelişmekte olan ilişkilerinin 2017 yılında Bahreyn ile ticareti olumlu etkilemesi beklenmektedir.

Bahreyn pazarının küçüklüğü göz önüne alınarak potansiyelin düşük görülmesi muhtemel olsa da halkın alım gücü ve tüketici alışkanlıkları değerlendirildiğinde potansiyelin artabileceği görülmektedir. Bahreyn aynı zamanda yabancı yatırım noktasında sağladığı kolaylıklar ve sahip olduğu ticaret anlaşmaları dikkate alındığında iş adamlarımız tarafından Körfez ülkelerine ihracat için bir üs olarak kullanılabilme potansiyeline de sahiptir.

Filistin

Ürünler (ilk 15 Ürün)	Türkiye'nin Filistin'e İhracatı		
	2013	2014	2015
Tüm Ürünler	75.507	90.945	82.224
Tahıl müstahzarları, un, nişasta veya süt; pastacılık ürünleri	19.485	26.794	31.828
Kakao ve kakao müstahzarları	5.931	8.517	10.920
Tütün ve tütün mamülleri	4.907	8.116	10.338
Değirmen ürünleri; malt; nişastalar; İnülin; buğday gluteni	16.886	12.603	5.428
Hayvansal veya bitkisel katı ve sıvı yağlar ve ürünleri; Hazır yemeklik hayvan yağları	6.519	7.471	3.632
Elektrikli makine ve ekiplanları, ilgili parçalar, ses kayıt cihazları ve ses çoğaltıcıları, televizyonlar	2.651	2.033	2.747
Makineler, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar, ve ilgili parçalar	2.630	1.186	1.562
Hububat	123	857	1.535
Demir ve çelik parçaları	1.860	2.829	1.461
Plastik malzemeler	2.319	2.177	1.431
Yenilebilir sebzeler ile bazı kökler ve yumrular	170	268	1.395
Fosil yakıtlar, mineral yağlar ve damıtılmalarından elde edilen ürünler, bitümlü maddeler	1.460	1.805	1.341
Seramik	2.213	1.694	1.255
Halı ve diğer tekstil zemin kaplamaları	1.869	1.272	1.038
Őekerler ve őekerleme	899	1.025	888

Türkiye'nin Filistin'e ihracatında 2015 yılında yüzde 10 oranında bir düşüş yaşanmıştır. Ancak 2016 yılında bir önceki yıla göre yüzde 17 oranında bir artış görülmektedir. İki ülke arasındaki ticarete İsrail'in uyguladığı gümrük politikaları, güvenlik ortamı ve Türkiye ile İsrail arasındaki politik gerilimler etkili olmaktadır. Türkiye ile İsrail arasında 2016 yılının Haziran ayında gerçekleşen anlaşma neticesinde ihracatın arttığı görülmektedir. Özellikle 2016 yılının son aylarında ve 2017 yılında iyileşme gösteren Türkiye – İsrail siyasi ve ekonomik ilişkileri ile Türkiye'nin Batı Şeria ve Gazze'de başlatmayı öngördüğü projelerin 2017 yılında Filistin ile ticareti olumlu etkileyeceği tahmin edilmektedir.

Irak

Ürünler (ilk 15 Ürün)	Türkiye'nin Irak'a İhracatı		
	2013	2014	2015
Tüm Ürünler	11.948.905	10.887.826	8.550.947
Hayvansal veya bitkisel katı ve sıvı yağlar ve ürünleri; Hazır yemeklik hayvan yağları	661.022	605.895	503.232
Plastik malzemeler	671.098	588.411	492.659
Değirmen ürünleri; malt; nişastalar; İnülin; buğday gluteni	528.101	550.227	485.763
Mobilya, yatak, şilte, şilte destekleri, yastık ve benzer doldurma mefruşat	576.921	563.639	482.475
Elektrikli makine ve ekiplanları, ilgili parçalar, ses kayıt cihazları ve ses çoğaltıcıları, televizyonlar	949.058	759.322	477.329
Demir ve çelik parçaları	906.234	793.265	470.757
Doğal veya kültive inciler, değerli veya yarı değerli taşlar, değerli metaller, giydirik metaller	451.811	492.695	464.443
Demir ve çelik	1.240.110	670.980	444.611
Örme ve işleme konfeksiyon malzemeleri ve giysi aksesuarları	351.551	407.645	439.990
Makineler, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar, ve ilgili parçalar	674.281	512.992	370.372
Tahıl müstahzarları, un, nişasta veya süt; pastacılık ürünleri	361.883	360.798	327.065
Yenilebilir meyve ve fındık; narenciye ve kavun	268.272	297.356	281.166
Et ve sakatat	428.894	421.421	272.207
Günlük ürünler; kuş yumurtaları, doğal bal, hayvansal gıdalar	439.286	405.745	263.350
Konfeksiyon malzemeleri ve giysi aksesuarları, örülmemiş ve işlenmemiş	161.326	201.384	259.146

2009 yılında dünyayı etkisine alan ekonomik kriz ve petrol fiyatlarındaki düşüőe bağlı olarak mali sıkıntılar yaőayan Irak Hükümeti'nin ödeme yapmakta zorluk yaşadığı ve bölgedeki güvenlik problemlerinin artmasına bağlı olarak taşımacılık konusunda aksamalar yaşandığı görülmektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin Irak'a ihracatı 2014 yılından bu yana bir önceki yıla göre yüzde 9, ardından 2015 yılında yüzde 12 ve son olarak 2016 yılında yüzde 15 oranında düşüş yaşanmıştır.

Ülkedeki mali sıkıntılarının ve güvenlik problemlerinin 2017 yılında da devam edeceği öngörülmektedir.

İki Ülke Arasındaki Sorunlar ve Çözüm Önerileri - DEİK / Türkiye – Irak İş Konseyi

- Türkiye'den Irak'a çalışmak için giden T.C. vatandaşlarına çalışma ve oturma izni alınması süreci çok zor ve uzundur. Bu nedenle firmalar Türk çalışanlarını 3 ayda bir Türkiye'ye göndermek ve geri getirmek durumunda kalmaktadırlar.
- Türk menşeli malzemeler Bakanlıklara ve Belediyelere bağlı bir çok ihalede onaylanmamaktadır, sözleşmelere özellikle AB, ABD, Güney Kore, Japonya, Kanada menşeli malzemeler kullanılacaktır ibaresi yazılmaktadır.
- Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi üzerinden Bağdat ve Irak'ın güneyine giden mallar İbrahim Khalil sınır kapısında gümrüğe tabi tutulmasının ardından Merkezi Hükümet sınırlarına girdikten sonra yeniden gümrüğe tabi tutulmaktadır. 15 Ekim 2016 tarihine kadar gümrük vergisi alınmayan hazır giyim, ayakkabı, züccaciye gibi ürünlere halihazırda 6-7 bin ABD Dolar vergi ödenmektedir. Ayrıca, gümrük işlemleri çok yavaş işlediğinden bir TIR'ın muamelesinin tamamlanması 20 güne kadar çıkabilmektedir. TIR başına 100 ABD Dolar günlük bekleme ücreti alınmaktadır.
- Türk plakalı araçlar Zakho'dan Basra'ya gidememektedir. Sınırdaki Iraklı araçlara aktarma yapılmaktadır. İran üzerinden Irak'a giriş yapan araçlar Kut iline bağlı Zurbatiye Gümrük Kapısı'ndan geçerek Basra ve Bağdat'a devam edebilmelidir. Halihazırda gümrük kapılarında Irak TIR'larına aktarma yapılmaktadır. Aktarma sırasında mallara büyük zararlar gelebilmektedir. Türk TIR'larının ve şoförlerinin Irak'ın içlerine kadar gidebilmesi büyük önem taşımaktadır.
- İnşaat firmaları son 2 yıldır hakedişlerini alamamaktadır. İnşaat firmaları hakediş alamamalarına rağmen güvenlik nedeniyle hareketsiz hale geçen şantiyelerindeki mal ve mobilizasyonlarını korumak ve herşey dahil sigortaları için yüklü miktarlarda para ödemekte ve bunun için iş durdurma talebinde bulunsalar da teminat mektuplarını alamamaktadırlar.
- Lojistik sektörünün hareket kabiliyetini arttırmak ve taşımaları hızlandırmak için sınır kapısı sayısının artırılması, sahaların genişletilmesi önem taşımaktadır.
- Irak resmi makamlarının sözleşmelerde bahsi geçen Mücbir sebepleri işletmemesi ciddi bir problemdir. Mücbir sebep olarak gösterilen iç karışıklık, ülkenin dış saldırıya uğraması, ilan edilmiş veya edilmemiş olsa bile savaş hali sözleşmelerde olmasına rağmen DAES saldırısı böyle kabul edilmemiş, Türk firmalar büyük zararlara uğramıştır.
- Irak'ta uygulamaların Bakanlığa, Bölgeye ve Vilayete göre değişmesi belli bir standarta oturmaması iş yapmayı zorlaştırmaktadır.
- Irak'a ihracatta formaliteye dönüşmüş olan Breau Veritas ve SGS uygunluk belgesi kaldırılmalıdır. Söz konusu belge, hem sevkiyatların uzamasına hem de fiyatların artmasına neden olmaktadır.
- Vizeler konusunda geçen yıla göre Türkiye'ye giriş yapan Iraklı vatandaş sayısında düşüş vardır. Vizeleri halihazırda TURSAB, TİM ve Sağlık Dernekleri almaktadır. Haziran-Aralık 2016 döneminde TURSAB kanalı ile 400 bin Iraklı vatandaşa elektronik vize verilirken, TİM kanalıyla sadece 500 Iraklı işadamına vize verilmiştir. Sağlık Dernekleri kanalıyla ise 25 bin Iraklı hastaya vize temin edilmiştir. Vize prosedürlerinin kolaylaştırılması ilişkilere katkı sağlayacaktır.

İran

Ürünler (İlk 15 Ürün)	Türkiye'nin İran'a İhracatı		
	2013	2014	2015
Tüm Ürünler	4.192.511	3.886.190	3.664.228
Doğal veya kültive inciler, değerli veya yarı değerli taşlar, değerli metallere, giydirik metallere	1.679.050	820.229	889.980
Makineler, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar, ve ilgili parçalar	349.319	483.801	422.697
Plastik malzemeler	208.616	243.966	186.124
Ağaç ve ahşap ürünler; odun kömürü	129.624	209.103	169.140
Elektrikli makine ve ekiplanları, ilgili parçalar, ses kayıt cihazları ve ses çoğaltıcıları, televizyonlar	144.411	163.765	157.848
Tütün ve tütün mamülleri	113.005	133.092	133.357
Devamsız suni liften dokumalar	90.967	95.241	120.413
Demiryolu araçları haricinde taşıtlar ve parçaları	72.782	108.049	99.420
Çeşitli imalat ürünleri	25.350	44.150	93.374
Demir ve çelik ürünleri	107.309	115.506	89.970
Örme ve işleme konfeksiyon malzemeleri ve giysi aksesuarları	5.516	32.672	70.794
Kağıt ve mukavvalar; kağıt hamuru, kağıt veya mukavvadan eşya	112.281	95.857	66.813
Suni filamentler; suni tekstil malzemelerinin şeritleri ve benzerleri	56.481	74.463	62.794
Demir ve çelik	111.552	101.014	62.683
Uçucu yağlar ve resinoidler; parfümeri, kozmetik veya tuvalet müstahzarları	68.336	70.781	60.028

İran'a uygulanan yaptırımların neticesinde Türk firmalarının İran'da iş yapması oldukça zorlaşmış, Türkiye'nin İran'a ihracatı 2014 yılında yüzde 8, 2015 yılında yüzde 6 düşüş göstermiştir. Ancak 2016 yılı itibarıyla yaptırımların kaldırılması olumlu sonuçlar doğurmuş, ihracatta yüzde 40 artış gözlemlenmiştir. Buna rağmen, yaptırımların kaldırılması süreci tam olarak tamamlanmamıştır ve bankacılık problemleri hala devam etmektedir. Bankaların ödemeler noktasında çekingen davranması, SWIFT işlemlerinin zorlaşmasına sebebiyet vermektedir. ABD'nin İran'a uygulamakta olduğu yaptırımların hafifletilmesinin bankacılık problemlerini çözeceği öngörülmektedir.

Bununla beraber İran'la iş yapan firmalarımızın yaşadığı bürokratik problemler iki ülke arasındaki ticaretin hedeflenen 30 milyar ABD Dolarına ulaşmasına engel olmaktadır.

İki ülke arasında gerçekleştirilen görüşmeler, T.C Ekonomi Bakanlığı'nın yaşanan bürokratik problemlerin çözümü noktasındaki çalışmaları ve yenilenen Tercihli Ticaret Anlaşması, önümüzdeki dönemde İran ile ticaretin artacağını göstermektedir.

İki Ülke Arasındaki Sorunlar ve Çözüm Önerileri - DEİK / Türkiye – İran İş Konseyi

- İki ülke arasında imzalanmış olan Tercihli Ticaret Anlaşması (TTA)'daki maddelerle ilgili İran Gümrüklerinde farklı uygulamaların yapılması büyük sıkıntı yaratmaktadır.
- İran Ticaret Bakanlığı'nın kendi gümrüklerine göndermiş olduğu farsça metinlerin kopyasının Türk tarafında da bulunması konu ile ilgili çözüm önerisi olacaktır.
- Uluslararası olarak kabul gören sertifikaların İran Sağlık Bakanlığı tarafından da kabul edilmesi ciddi bir sorundur.
- Özellikle gıda sektöründe test ve analizlerin çabuklaştırılması ve yanıt için zaman sürecinin belirlenmesi gerekmektedir.
- Türk Standartlar Enstitüsü ile İran Standartlar Enstitüsünün belli bir uyum içerisinde çalışarak uluslararası kabul gören sertifikalar konusunda mütabık kalmaları önem arz etmektedir.
- Karayolu taşımacılığında gümrüklerde bekleme süresi 5 – 6 güne kadar çıkabilmektedir. (Gümrükler karşılıklı olarak yavaş çalışmaktadır.)
- Yatırım ve yatırımcı bilgilerine, potansiyel müşterilerin kredi ve itibar bilgilerine, ticari istihbarata erişmede ciddi zorluk yaşanmaktadır.
- Gıda aromalarının İran'a ihracatı için GMP belgelerinin 2017 yılı için uzatılması ile ilgili olarak özellikle Türk firmalarına engel çıkarılmaktadır. İran'da Türk firmalarına karşı sözkonusu olan bu negatif yanlı uygulamanın çözüme kavuşturulması için Türkiye Cumhuriyeti yetkililerinin İran İslam Cumhuriyeti yetkilileri ile bu konudaki uygulamalar ile ilgili görüşmelerde bulunması gerekmektedir.
- İran Sigorta ve Emeklilik Sektörü kamu otoritelerine ulaşmakta ve işbirliğı önerileri sunmakta zorluk yaşanmaktadır. İran Sigorta ve Emeklilik sektörünün kamu otoriteleri ile toplantılar yaparak deneyim ve işbirliğı olanaklarının paylaşılması gerekmektedir.
- İlaç tıbbi malzeme ve ekipmanları sektöründe uluslararası tanınırlığı olan belgelendirmelerin İran tarafından kabulü ve test analiz sürelerinin kısaltılması önem taşımaktadır.
- Eğitim altyapısının geliştirilmesine yönelik çalışmalar ile birlikte her iki ülke üniversite mezunlarının karşılıklı olarak diplomalarının kabulünün sağlanması noktasında girişimlerde bulunulmalıdır.
- Kapıköy Sınır Kapısı'nın uluslararası geçişlere açılması konusunda İran tarafında kalan yolun tamamlanmaması hususu bir diğeri sorundur.
- Doğu Beyazıt'taki her iki kapının senkronize çalışması ve araç geçişi sayısının öngörülen kapasiteye ulaşmasının sağlanması gerekmektedir.
- İran tarafı için kozmetik ihracatından izin prosedürünün geçmişten bugüne uygulamaları aşağıdaki şekilde olmuştur. Kozmetik sektöründe İran'a yapılan ihracat 2.sırada yer almakta olup ve sektörde yaşanan sorun kozmetik firmalarını yakından ilgilendirmektedir.

2004 yılında geçerli olan ve PMF olarak adlandırılan dosya hazırlaması uygulamasından 2008 yılıyla birlikte İran Sağlık Bakanlığı yetkililerinin yerinde denetimleri sonunda, uygun görülen firmalara ithalat izinleri verilmesi uygulamasına geçilmiştir.

2013 yılı sonrasında ise yerinde denetimlere ilave olarak visual certificate olarak adlandırılan ve sadece belirli bir süre için ithalat izni veren belgelendirmeye geçilmiştir. Visual certificate verilmesi Avrupa'da belirli ülkelerde belirli sayıda zincir mağazada malların satılıyor olması şartına bağlanmıştır.

İran Sağlık Bakanlığı'ndan visual certificate izni alabilen ve İran'a ihracat yapan firma sayısı getirilen her bir yeni yükümlülükle birlikte düşmüştür.

Mevcut durumda:

Türkiye'den izin sahibi bir çok firmanın izin süreleri dolmuş veya dolmak üzeredir. İran Sağlık Bakanlığı yetkilileri izinlerin sürelerinin uzatılmayacağını ifade

etmektedirler. Ayrıca yeni ürün izin başvuruları kabul edilmemektedir. Sağlık Bakanlığı evrak kabulü bile yapmamakta, sözlü olarak Türkiye'den ithalatın durdurulduğunu ifade etmektedir. Dubai ve Malezya ülkelere yönelik de benzer uygulamalar olduğu bilgisi alınmaktadır.

Bu uygulamanın gerekçeleri arasında;

- İran'da üretim ve kapasite fazlası olduğu,
- İran'daki teknoloji ve üretim altyapısının Türkiye'den daha kötü olmadığı ve bunun kullanılmak istendiğı,
- İran firmalarının kendilerine rakip olarak Türk firmalarını görmeleri sıralanır.
- Fransa, Almanya gibi ülkelerden ithalat önünde herhangi bir sıkıntı olmadığı ve bu sektörde ürün fiyatının yüksek olması nedeniyle zaten İran mallarının rakibi olmaması, İran'a doğrudan yatırım yapılmasını sağlamak istemeleri olarak ifade edilmektedir.

Katar

Ürünler (İlk 15 Ürün)	Türkiye'nin Katar'a İhracatı		
	2013	2014	2015
Tüm Ürünler	244.077	344.713	423.097
Elektrikli makine ve ekiplanları, ilgili parçalar, ses kayıt cihazları ve ses çoğaltıcıları, televizyonlar	39.865	50.898	74.240
Makineler, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar, ve ilgili parçalar	28.309	40.491	53.957
Demir ve çelik parçaları	19.029	19.563	41.916
Mobilya, yatak, şilte, şilte destekleri, yastık ve benzer doldurma mefruşat	24.262	29.701	41.109
Fosil yakıtlar, mineral yağlar ve damıtılmalarından elde edilen ürünler, bitümlü maddeler	10.940	15.363	17.463
Plastik malzemeler	10.687	13.770	16.911
Demiryolu araçları haricinde taşıtlar ve parçaları	2.007	3.412	16.071
Bakır ve bakır ürünleri	2.009	1.575	14.701
Taş, sıva, çimento, asbest, mika veya benzeri maddeler	17.228	10.691	13.921
Konfeksiyon malzemeleri ve giysi aksesuarları, örülmemiş ve işlenmemiş	6.247	8.834	12.959
Halı ve diğer tekstil zemin kaplamaları	8.537	11.931	12.350
Uçak, uzay aracı ve parçaları	-	11	10.358
Örme ve işleme konfeksiyon malzemeleri ve giysi aksesuarları	4.317	5.104	6.948
Günlük ürünler; kuş yumurtaları, doğal bal, hayvansal gıdalar	3.969	4.148	5.440
Ağaç ve ahşap ürünler; odun kömürü	1.597	2.765	5.280

Türkiye'nin Katar'a ihracatı 2014 yılında yüzde 42, 2015 yılında yüzde 23 artış göstermiş, 2016 yılında ise yüzde 3 oranında düşmüştür. İhracatımızdaki hızlı artışın en önemli nedeni inşaat demiri ihracatıdır. 2008 yıl ihracatımızın %74'ü demir-çelik, %65 i ise inşaat demiridir. Ancak son dönemde petrol fiyatlarındaki düşüş bir çok projenin iptal edilmesine sebebiyet verdiğinden 2016 yılında ihracatımızda azalma görülmüştür.

Katar'da yabancı yatırımcı için potansiyel arz eden en önemli sektör müteahhitliktir. Katar'da önümüzdeki 5 yıl için planlanan 200 kadar yatırım projelerinin toplam tutarı yaklaşık 150 milyar \$ düzeyindedir. Bunun % 43'ü altyapıya giderken, kalanı sağlık ve eğitim sektörleri için kullanılacaktır. Sektörde Türk firmalarının en önemli rakipleri İtalya, Almanya, İngiltere ve Çin firmalarıdır. Pazarın küçük olması ve inşaat sektöründe yoğunluklu olması rekabeti beraberinde getirmektedir.

İki Ülke Arasındaki Sorunlar ve Çözüm Önerileri - DEİK / Türkiye – Katar İş Konseyi

- Katar'da özellikle petrol fiyatlarının ülke bütçesinde öngörülen rakamların çok altına inmesi sebebiyle, yıllardır gündeme taşınan projelerin büyük kısmı iptal edilmiştir. Diğer yandan 2022 Dünya Kupası kapsamında yapılması zaruri olan projeler de ertelenmekte ve hangilerinin öncelikle yapılacağına karar verilme süreci bütçe açığı sebebiyle beklenenden uzun süreceği görülmektedir.
- Yakın zamanda ihale edilmiş olan projelerin bir kısmında kapsam azaltılması gündeme gelmiştir.
- Mevcut projeler de ise hakedişlerin onay ve maliye bakanlığına gönderiliő sürelerinde önemli gecikmeler yaşanmaktadır. Bu süre 4 ile 5 ay mertebelerine ulaşmaktadır.
- Müteahhittin elinde olmayan sebeple (istimlak vs.) proje sürelerinin uzaması ve maliyet artışları yaşanmaktadır. İşverenler, genel olarak proje süre uzatımlarını kabul etse de, buna ilave maliyetleri karşılamaya yanaşmamaktadır. Diğer yandan Katar'ın kendine ait iş yapma kültürü sebebiyle, claim konuları kişisel olarak algılanmakta ve çözüm süreçlerinde bu nedenle tıkanıklıklar olmaktadır.
- Biten projelerde ise, teknik "retention" tutarlarının serbest bırakılması projelerin bakım sürelerini dahi aşmaktadır. Proje bazlı şube olarak tescil edilmiş olan şirketlerin ayrıca proje bedelinin %3 oranında kesilen "tax retention" en erken projenin bittiği yılın vergi beyanından ortalama 3 yıl sonra alınabilmektedir.
- Son yıllarda ihale edilen birçok proje Katar bankacılık sistemini zorlamıştır. Katar'da 17 tane banka bulunmasına rağmen 2015 yılı ikincisi yarısından itibaren bankalar ciddi likidite sorunu yaşamaya başlamışlardır. Bu sebeple müteahhitler, yeni projelere teminat mektubu ve finansman temininde zorlanmaktadır. Eskiden tek bankanın yapabileceği (1Milyar QAR'lık finansman) işlemler dahi, bugün 2-3 bankanın bir araya gelmesi ile yapılmakta zorlanılmaktadır.
- Son iki yıldır, hemen hemen tüm işverenler İhale kazanan tüm firmalardan "Parent Company" istemektedir. Bu genelde tüm hissedarların vereceği bir kurumsal garantidir.

Kuveyt

Ürünler (İlk 15 Ürün)	Türkiye'nin Kuveyt'a İhracatı		
	2013	2014	2015
Tüm Ürünler	334.938	372.320	482.582
Demir ve çelik	43.263	89.525	91.396
Demiryolu araçları haricinde taşıtlar ve parçaları	1.874	2.384	43.238
Makineler, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar, ve ilgili parçalar	22.099	29.348	27.223
Konfeksiyon malzemeleri ve giysi aksesuarları, örülmemiş ve işlenmemiş	22.741	25.230	23.863
Halı ve diğer tekstil zemin kaplamaları	23.154	26.670	22.584
Fosil yakıtlar, mineral yağlar ve damıtılmalarından elde edilen ürünler, bitümlü maddeler	1.496	520	22.578
Doğal veya kültive inciler, değerli veya yarı değerli taşlar, değerli metaller, giydirik metaller	16.737	10.688	21.242
Mobilya, yatak, Şilte, Şilte destekleri, yastık ve benzer doldurma mefruşat	14.522	16.928	19.508
Plastik malzemeler	12.155	12.412	16.295
Taş, siva, çimento, asbest, mika veya benzeri maddeler	8.338	7.538	16.000
Günlük ürünler; kuş yumurtaları, doğal bal, hayvansal gıdalar	15.276	13.872	15.074
Demir ve çelik parçaları	19.241	14.978	13.479
Elektrikli makine ve ekiplanları, ilgili parçalar, ses kayıt cihazları ve ses çoğaltıcıları, televizyonlar	23.245	12.914	12.602
Örme ve işleme konfeksiyon malzemeleri ve giysi aksesuarları	8.220	8.627	9.684
Yenilebilir meyve ve fındık; narenciye ve kavun	6.619	7.990	8.513

Türkiye, Kuveyt'e ihracatında geçmişten bugüne ticaret fazlası vermiştir. Türkiye'nin Kuveyt'e ihracatında 2014 yılında yüzde 11, 2015 yılında ise yüzde 30 artış yaşanmıştır. 2016 yılında Türkiye'nin Kuveyt'e ihracatında yaşanan yüzde 4 oranındaki düşüşün sebepleri arasında Irak'taki fiili durumun olumsuz etkisi nedeniyle, ülkemizin Kuveyt pazarına olan coğrafi yakınlık avantajı tam olarak kullanamaması gösterilebilmektedir.

İki Ülke Arasındaki Sorunlar ve Çözüm Önerileri - DEİK / Türkiye - Kuveyt İş Konseyi

- Yabancıların Kuveyt'teki ticari faaliyetlerini Kuveytli acentalar aracılığı ile yürütmelerini zorunlu kılan düzenlemeler gelmektedir. Söz konusu durum ülkede yapılan kamu ihalelerine olan ilgiyi azaltmaktadır. Bu konuda yeni düzenlemeler yapılmalıdır.
- Kuveytte yabancı yatırımcılara 10 yıla kadar vergi muafiyeti ve arazi tahsisi gibi teşvikler verilmektedir. Ancak bu avantajlar yerel işçi istihdam etme şartına bağlanmıştır. Bu konuda bir esneklik sağlanması gerekmektedir.
- Kuveyt ile iş yapmak isteyen iş adamlarımız teminat konusunda sorunlarla karşılaşmakta olup, teminat konusundaki sorunlara çözümler bulunması halinde, ülkedeki altyapı ve üst yapı ihalelerinde Türk firmalarının etkinliğinin artacağı öngörülmektedir.
- Kuveyt'te yapılan kamu ihalelerinde ihale süreçleri çok uzun zaman almaktadır, bu sorunun çözümünün ise ihale süreçlerinin bir takvime bağlanması ile olacağı düşünülmektedir.

Lübnan

Ürünler (İlk 15 Ürün)	Türkiye'nin Lübnan'a İhracatı		
	2013	2014	2015
Tüm Ürünler	818.643	782.586	722.646
Tahıl müstahzarları, un, nişasta veya süt; pastacılık ürünleri	37.431	49.219	48.511
Demiryolu araçları haricinde taşıtlar ve parçaları	18.297	31.921	43.871
Doğal veya kültive inciler, değerli veya yarı değerli taşlar, değerli metaller, giydirik metaller	21.645	36.246	43.859
Demir ve çelik	140.854	58.631	40.436
Makineler, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar, ve ilgili parçalar	43.448	42.708	38.254
Plastik malzemeler	38.018	40.765	37.605
Konfeksiyon malzemeleri ve giysi aksesuarları, örülmemiş ve işlenmemiş	26.749	30.700	30.597
Demir ve çelik parçaları	31.778	31.507	29.904
Balıklar, kabuklular, yumuşakçalar ve diğer omurgasız su canlıları	19.869	24.132	26.808
Tütün ve tütün mamülleri	26.524	31.901	25.599
Hayvansal veya bitkisel katı ve sıvı yağlar ve ürünleri; Hazır yemeklik hayvan yağları	34.114	33.652	25.531
Elektrikli makine ve ekiplanları, ilgili parçalar, ses kayıt cihazları ve ses çoğaltıcıları, televizyonlar	23.749	24.183	23.182
Örme ve işleme konfeksiyon malzemeleri ve giysi aksesuarları	13.813	28.174	22.599
Yenilebilir meyve ve fındık; narenciye ve kavun	18.302	18.085	19.460
Mobilya, yatak, şilte, şilte destekleri, yastık ve benzer doldurma mefruşat	13.216	15.766	16.478

Türkiye'nin Lübnan'a olan ihracatı 2014 yılında yüzde 4, 2015 yılında ise yüzde 8 oranında azalmış, 2016 yılında yüzde 0,5 oranında artmıştır. Bölgedeki istikrarlılık ortamı ve ticaret yollarının güvenliği konusunda yaşanan sıkıntılar sebebiyle ihracatımızda düşüş yaşandığı görülmektedir.

Ancak 28 Aralık 2016 tarihinde Lübnan Parlamentosunda güvenoyu alarak görevine başlayan Saad Al Hariri başkanlığındaki yeni hükümetin, Türkiye ile olan ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi yönünde yaklaşımlar sergileyeceği, bu çerçevede Lübnan'da müteahhitlik (alt ve üstyapı), enerji (elektrik, petrol ve gaz) ve turizm sektörlerinde Türk firmaları için yeni iş ve yatırım imkanlarının doğabileceği değerlendirilmektedir. Ayrıca, iki ülke arasında imzalanmış olan STA'nın Lübnan tarafındaki iç onay sürecinin hızlandırılmak suretiyle tamamlanarak yürürlüğe girebileceği değerlendirilmektedir. (STA'nın Türkiye iç onay süreci 2013 yılı Nisan ayında tamamlanmış olup, yürürlüğe girebilmesi için Lübnan tarafınca da Parlamentosunda onaylanması beklenmektedir.)

Umman

Ürünler (ilk 15 Ürün)	Türkiye'nin Umman'a İhracatı		
	2013	2014	2015
Tüm Ürünler	373.988	491.049	324.914
Demir ve çelik	82.734	91.180	76.582
Fosil yakıtlar, mineral yağlar ve damıtılmalarından elde edilen ürünler, bitümlü maddeler	94.164	244.552	65.589
Makineler, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar, ve ilgili parçalar	26.067	24.718	30.042
Demir ve çelik parçaları	69.077	14.977	26.966
Elektrikli makine ve ekiplanları, ilgili parçalar, ses kayıt cihazları ve ses çoğaltıcıları, televizyonlar	31.846	30.374	23.903
Mobilya, yatak, şilte, şilte destekleri, yastık ve benzer doldurma mefruşat	4.324	6.766	15.931
Halı ve diğer tekstil zemin kaplamaları	8.854	10.372	10.673
Plastik malzemeler	6.044	7.871	10.279
Demiryolu araçları haricinde taşıtlar ve parçaları	3.021	3.548	6.317
Taş, sıva, çimento, asbest, mika veya benzeri maddeler	3.425	4.180	4.720
Ayakkabı, pantolon ve benzeri şeyler; Bu gibi eşyaların parçaları	6.339	2.830	4.338
Kauçuk malzemeler	2.990	2.500	3.601
Tahıl müstahzarları, un, nişasta veya süt; pastacılık ürünleri	1.235	1.649	3.340
Sebzeler, meyveler, fıstıklar veya bitkilerin diğer kısımlarının müstahzarları	6.844	9.144	3.134
Çeşitli imalat ürünleri	1.833	3.551	2.924

Türkiye'nin Umman'a ihracatı 2014 yılında yüzde 31 oranında artmış ancak Umman'ın petrol gelirlerindeki azalma sebebiyle 2015 yılında yüzde 34 oranında, 2016 yılında ise yüzde 26 oranında azalmıştır.

Umman petrol ve doğalgaza bağımlı bir ekonomiye sahip olmasına rağmen bölgedeki diğer Körfez ülkelerine nazaran düşük rezervlere sahip olması sebebiyle ekonomisinde çeşitlilik sağlamaya oldukça muhtaç durumdadır. Ancak bu şartlara rağmen komşu ülkeler arasında yabancı yatırım çekme konusunda en başarısız ülkelerden biri konumundadır. Yeni bulunan doğalgaz rezervleri Umman'a geçtiğimiz 2 yılda yabancı yatırım getirmiştir ve yabancı yatırım çekilmesi noktasında itici sektörün doğal gaz olacağı görülmektedir.

Türk müteahhitleri Umman'da 2000 yılından beri başarı ile tamamladıkları projelerin toplam bedeli 8,5 milyar ABD Doları bulmuştur, bu bağlamda Türk müteahhitlerinin Umman'daki projelerde aktif rol alması ülkede Türk işadamlarına duyulan güven açısından büyük zorluklar çıkarmayacaktır.

Suriye

Ürünler (İlk 15 Ürün)	Türkiye'nin Suriye'ye İhracatı		
	2013	2014	2015
Tüm Ürünler	1.024.473	1.800.962	1.522.627
Hayvansal veya bitkisel katı ve sıvı yağlar ve ürünleri; Hazır yemeklik hayvan yağları	160.459	213.473	183.151
Bilinmeyen emtia	124.985	343.199	140.360
Tahıl müstahzarları, un, nişasta veya süt; pastacılık ürünleri	67.086	144.068	99.402
Demir ve çelik	21.859	70.099	95.272
Tuz; sülfür; toprak ve taş; sıvama malzemeleri, kireç ve çimento	37.280	69.970	92.521
Değirmen ürünleri; malt; nişastalar; İnülin; buğday gluteni	93.842	113.472	88.417
Demiryolu araçları haricinde taşıtlar ve parçaları	21.679	65.844	86.065
Plastik malzemeler	25.931	44.421	57.095
Örme veya işlenmiş kumaş	13.202	33.538	42.781
Elektrikli makine ve ekipmanları, ilgili parçalar, ses kayıt cihazları ve ses çoğaltıcıları, televizyonlar	24.764	46.460	41.798
Çeşitli imalat ürünleri	50.941	45.223	41.787
Günlük ürünler; kuş yumurtaları, doğal bal, hayvansal gıdalar	15.014	35.574	32.114
Makineler, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar, ve ilgili parçalar	15.779	35.580	30.436
Sebzeler, meyveler, fıstıklar veya bitkilerin diğerkısımlarının müstahzarları	15.488	30.305	29.953
Canlı hayvanlar	4.521	15.321	27.256

Türkiye'nin Suriye'ye ihracatı 2014 yılında yüzde 76 oranında artmış, 2015 yılında yüzde 15, 2016 yılında ise yüzde 14 oranında azalmıştır.

Suriye'de 2011 yılında başlayan iç karışıklıklar sebebiyle Türkiye'nin 2010 yılında 1,8 milyar ABD Dolar olan ihracatı 2012 yılında %68,8 azalarak 501 milyon ABD Dolarına gerilemiştir.

2013 yılında gerçekleşen ihracat artışında uluslararası toplum kuruluşlarının Türkiye'nin güneyinde kurdukları merkezlerden bölgeye ilettiği yardım malzemelerinin önemli etkisi bulunmaktadır.

Özellikle son dönemde Suriye'de kalıcı ateşkesin sağlanması yolunda atılan adımlar neticesinde önümüzdeki dönemde Suriye ile ticaretin artacağı öngörülmektedir.

Suudi Arabistan

Ürünler (ilk 15 Ürün)	Türkiye'nin Suudi Arabistan'a İhracatı		
	2013	2014	2015
Tüm Ürünler	3.191.482	3.047.134	3.472.634
Elektrikli makine ve ekiplanları, ilgili parçalar, ses kayıt cihazları ve ses çoğaltıcıları, televizyonlar	377.118	268.540	416.901
Halı ve diğer tekstil zemin kaplamaları	321.147	370.277	388.195
Fosil yakıtlar, mineral yağlar ve damıtılmalarından elde edilen ürünler, bitümlü maddeler	21.730	197.203	279.994
Makineler, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar, ve ilgili parçalar	194.307	232.931	271.231
Mobilya, yatak, şilte, şilte destekleri, yastık ve benzer doldurma mefruşat	97.901	134.608	195.579
Demiryolu araçları haricinde taşıtlar ve parçaları	77.502	102.829	140.826
Demir ve çelik	738.096	204.853	130.884
Konfeksiyon malzemeleri ve giysi aksesuarları, örülmemiş ve işlenmemiş	126.147	134.735	129.912
Demir ve çelik parçaları	98.001	119.856	129.595
Taş, siva, çimento, asbest, mika veya benzeri maddeler	96.421	111.271	114.891
Örme ve işleme konfeksiyon malzemeleri ve giysi aksesuarları	88.096	108.606	111.112
Tahıl müstahzarları, un, nişasta veya süt; pastacılık ürünleri	58.313	70.628	87.566
Plastik malzemeler	70.960	71.770	83.612
Yenilebilir meyve ve fındık; narenciye ve kavun	74.241	66.014	79.276
Günlük ürünler; kuş yumurtaları, doğal bal, hayvansal gıdalar	48.131	55.140	62.486

Petrol gelirlerindeki düşüş sebebiyle Türkiye'nin Suudi Arabistan'a ihracatında 2014 yılında yüzde 5 oranında bir düşüş yaşanmış ancak 2015 yılında yüzde 14 oranında bir artış gerçekleşmiştir. 2016 yılında Suudi Arabistan'a ihracatımız yaklaşık yüzde 10 oranında azalmıştır.

Ekonomisi büyük ölçüde petrol gelirlerine dayanan Suudi Arabistan, petrol fiyatlarındaki düşüşten ciddi oranda etkilenmekte olup 2015 yılında yüzde 15 oranında bütçe açığı vermiştir.

2016 ve sonrası beş yılda petrol fiyatlarında mevcut trendin devam etmesi halinde dahi Türkiye'nin Suudi Arabistan'a ihracatının bugünkü seviyeleri koruyacağı, fiyatlarda belli bir toparlanma halinde ise yeniden 3 milyar ABD Dolar seviyesinin üstüne çıkacağı değerlendirilmektedir.

İki Ülke Arasındaki Sorunlar ve Çözüm Önerileri - DEİK / Türkiye – Suudi Arabistan İş Konseyi

- İki ülke arasındaki ticarete kara yollarının kullanılmıyor olması nedeniyle, Kızıldeniz üzerindeki Suudi Arabistan limanlarının kullanılması ve bu limanlar arasında da Cidde Limanında ağırlığın olması buradaki yoğunluk nedeniyle ürünlerin gümrüklenme süresini uzatabilmektedir.
- Taşımacılık ile ilgili olarak ise Türk Tırlarının ve şöförlerinin ulaşımındaki kısıtlar nedeniyle ayrı ayrı Suudi Gümrük sınırlarından içeri girmesi gerekirken, Suudi Arabistan vize ve gümrük uygulamaları buna imkan vermediğinden (tır şöförünün tırla birlikte giriş yapma zorunluluğu bulunmaktadır) bu taşımacılıkta sıkıntı yaratmaktadır.
- Ekonomik sıkıntılar nedeniyle özellikle kamu ile iş yapanların alacaklarının geç ödenmesi önemli bir finansman baskısı yaratmaktadır.
- Bazı kamu alım ihalelerinde Türkiye'yi dışlayan uygulamalar olabilmektedir.
- İş vizesi sıkıntısı devam ediyor olması.
- Gümrüklerde zaman zaman tutarlı olmayan uygulamalar olması.
- Bürokrasi başta olmak üzere, karar alma ve uygulama süreçlerinin uzun olması.
- Türkiye Suudi Arabistan İş Konseyi'nin girişimleri ile 2016 yılının Aralık ayından itibaren Türk iş insanlarına verilmeye başlanan ticari vize için 2.500 ABD ABD Doları ücret talep edilmesi iş insanlarını zor durumda bırakmaktadır. İş Konseyi bu sorunun çözümü ile ilgili girişimlerine devam etmektedir.

Ürdün

Ürünler (İlk 15 Ürün)	Türkiye'nin Ürdün'e İhracatı		
	2013	2014	2015
Tüm Ürünler	744.193	907.021	834.760
Fosil yakıtlar, mineral yağlar ve damıtılmalarından elde edilen ürünler, bitümlü maddeler	216.947	304.877	178.954
Makineler, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar, ve ilgili parçalar	55.536	62.442	75.158
Konfeksiyon malzemeleri ve giysi aksesuarları, örülmemiş ve işlenmemiş	34.079	40.746	57.310
Elektrikli makine ve ekipmanları, ilgili parçalar, ses kayıt cihazları ve ses çoğaltıcıları, televizyonlar	25.983	34.379	36.281
Gemiler, tekneler ve yüzen yapılar	12	1.012	35.714
Demir ve çelik parçaları	26.847	34.347	35.257
Demiryolu araçları haricinde taşıtlar ve parçaları	17.846	26.079	35.193
Plastik malzemeler	27.557	30.551	29.947
Örme ve işleme konfeksiyon malzemeleri ve giysi aksesuarları	9.742	11.453	20.982
Tahıl müstahzarları, un, nişasta veya süt; pastacılık ürünleri	24.346	20.293	20.000
Bakır ve bakır ürünleri	22.139	33.175	19.700
Suni filamentler; suni tekstil malzemelerinin şeritleri ve benzerleri	10.451	16.536	16.110
Mobilya, yatak, şilte, şilte destekleri, yastık ve benzer doldurma mefruşat	11.573	15.325	15.721
Demir ve çelik	32.582	13.733	15.555
Ağaç ve ahşap ürünler; odun kömürü	16.065	16.234	14.508

Türkiye'nin Ürdün'e ihracatında 2014 yılında yüzde 22 oranında artış gerçekleşmiş ancak 2015 yılında yüzde 8 ve 2016 yılında yüzde 17 oranında düşüş yaşanmıştır.

Ürdün, Suriye'de yaşanmakta olan iç savaştan olumsuz şekilde etkilenmiş ve 2016 yılının ikinci yarısı itibarıyla 1,4 milyon Suriyeli mülteciyi kabul etmiştir. Özellikle geçtiğimiz aylarda uluslararası yardım kuruluşlarının Ürdün'deki Suriyeli mültecilere gönderdiği yardımları kesmesi sebebiyle Ürdün hükümeti ciddi bir mali sıkıntı içine girmiştir.

Orta Doğu'nun siyasi ve ekonomik açıdan en istikrarlı ülkelerinden biri olan Ürdün, gelişmiş altyapı hizmetleri, batı normlarına yakın kamu uygulamaları, liberal ekonomisi, eğitimli ve ucuz işgücü arzı ve elverişli iklimi ile yatırımcılara ve yabancı firmalara önemli fırsatlar sunmaktadır. İngilizcenin iş çevrelerinde yaygın olarak konuşulması, Ürdün ile iş yapmak isteyen firmalar için önemli bir avantajdır. GAFTA ülkeleri arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması'ndan yararlanılarak, Ürdün'de gerçekleştirilecek bir yatırım ile Orta Doğu ve Körfez Ülkelerine geçiş yapılması da mümkündür. Bununla beraber Ürdün'ün ABD ve AB ile arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması'ndan faydalanarak Akabe limanından bu bölgelere ihracat yapmak mümkündür. Ancak tüm bu avantajların yanında Ürdün'ün Orta Doğu'nun en fakir ülkelerinden biri olduğu ve doğal kaynaklarının (su ve petrol) kıtlığı sebebiyle ciddi sıkıntılar yaşamakta olduğu gözardı edilmemelidir. Ürdün'ün ciddi problemlerinden biri de ülkedeki yüksek işsizlik oranlarıdır.

İki Ülke Arasındaki Sorunlar ve Çözüm Önerileri - DEİK / Türkiye – Ürdün İŞ Konseyi

- Ürdün ile ticarete yaşanan sıkıntıların en başında ekonomik durum kaynaklı ödeme zorluğu gelmektedir. Ödeme zorluğuna takılan miktarlar bazen hukuki sürece gitmeye değmemektedir. Bu alanda artan bir başvuru trafiği bulunmaktadır. Türkiye – Ürdün İŞ Konseyi, Türk iş adamlarının Ürdün'de akreditif ile çalışmalarını önermektedir.
- Bir diğer sorun ise standartlar ve paketlemede uyulması gereken bildirim ve ibarelerin eksikliğidir; bu fason üretimde daha sık karŐılaŐılan bir durumdur. Fason üretimde marka logosu veya renklendirmede benzerlik yaşanmaktadır. Ürdün gümrüğü veya standartlar enstitüsü bu alanda çok duyarlı davranmaktadır.
- Ürdün'de marka tescili mutlaka yapılmalıdır. Keza, Türk menŐeili ürünlerin Ürdün'de taklit edilmesi veya başka bir ülkede daha ucuza üretilip benzerinin pazara sokulması sık karŐılaŐılan bir durumdur. Bütün bu hususlar ekonominin daralması ve harcama gücünün azalması ile ilgilidir.
- STA ve vergilerin indirim takvimi konusunda hala bilgi eksikliği vardır. Türk firmaları indirimleri iyi takip etmelidir.
- Yaşanan önemli sorunlardan biri de tanıdık veya Türkiye'de bulunan Arap iŐadamlarının vasıtası ile firma bulmak olup, bu durum iki taraf içinde zararlı görülmektedir.

Yemen

Ürünler (ilk 15 Ürün)	Türkiye'nin Yemen'e İhracatı		
	2013	2014	2015
Tüm Ürünler	605.214	643.827	395.764
Demir ve çelik	381.251	373.641	139.602
Demiryolu araçları haricinde taşıtlar ve parçaları	6.696	27.290	72.943
Tahıl müstahzarları, un, nişasta veya süt; pastacılık ürünleri	45.741	57.628	56.186
Değirmen ürünleri; malt; nişastalar; İnülin; buğday gluteni	4.776	3.696	29.748
Demir ve çelik parçaları	6.074	11.443	14.466
Kakao ve kakao ürünleri	19.665	22.792	8.855
Makineler, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar, ve ilgili parçalar	14.744	21.086	8.627
Çeşitli imalat ürünleri	7.772	8.104	7.796
Hayvansal veya bitkisel katı ve sıvı yağlar ve ürünleri; Hazır yemeklik hayvan yağları	8.736	15.130	6.903
Ayakkabı, pantolon ve benzeri şeyler; Bu gibi eşyaların parçaları	5.861	6.314	6.763
Tuz; sülfür; toprak ve taş; sıvama malzemeleri, kireç ve çimento	28	41	6.119
Yenilebilir sebzeler ve bazı kökler ve yumrular	2.462	1.969	5.888
Elektrikli makine ve ekiplanları, ilgili parçalar, ses kayıt cihazları ve ses çoğaltıcıları, televizyonlar	12.418	14.838	4.612
Çeşitli yenilebilir müstahzarlar	6.089	7.586	3.510
Halı ve diğere tekstil zemin kaplamaları	15.786	12.667	3.222

Türkiye'nin Yemen'e olan ihracatı 2014 yılında bir önceki yıla göre yüzde 6 artmış ancak 2015 yılında iç çatışmaların ve siyasi belirsizliğin de etkisiyle yüzde 39 oranında azalmıştır. 2016 yılında ihracatımız yüzde 36 artarak 2015 yılı öncesi verilerine yaklaşmıştır.

En az gelişmiş ülkeler sınıfında yer alan Yemen'de en önemli müteahhitlik alt sektörleri; yol, şehir alt yapısı, köprü-tünel, kamu binaları ve konutlar, elektrik santrali, petrol ve doğal gaz projeleri ile elektrik iletim hatları işlerinden oluşmaktadır. Müteahhitlik sektörü ülkenin büyümesine katkı sağlayabilecek en önemli sektör konumundadır.

Petrol ve doğal gaz işleri dışındaki projelerin önemli bir kısmı Arap Fonu, Suudi Fonu, Körfez Fonu, İslam Kalkınma Bankası ve öteki zengin Körfez Ülkeleri tarafından finanse edilmektedir. Yabancı finansman içeren ihalelerin uluslararası standartlara uygun olarak yapıldığı açıklanmakla beraber bu durum fiili durumla uyuşmamaktadır.

Yemen, uluslararası tahkimi tanıyan bir ülkedir.